

Sygn. akt III UK 64/06

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 września 2006 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Jerzy Kwaśniewski (przewodniczący)

SSN Zbigniew Hajn

SSN Zbigniew Myszka (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania H. S. i T.S.

od decyzji Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Oddziału Regionalnego
w .

o podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 6 września 2006 r.,

skargi kasacyjnej odwołujących się

od wyroku Sądu Apelacyjnego w L. z dnia 12 grudnia 2005 r.,

sygn. akt III AUa .../05,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w L. do ponownego rozpoznania.**

Uzasadnienie

Sąd Apelacyjny w L. - Wydział III Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z dnia 12 grudnia 2005 r. oddalił apelację wnioskodawców H. S. i T. . od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w R. z dnia 21 grudnia 2004 r. oddalającego odwołanie wnioskodawców od decyzji Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Oddziału Regionalny w R. z dnia 7 października 2004 r., stwierdzającej ustanie ubezpieczenia społecznego rolników H.S. w pełnym zakresie od dnia 7 października 2004 r.

W sprawie tej ustalono, że decyzją z dnia 27 maja 1999 r. wydaną przez Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Oddział Regionalny H. S. została objęta ubezpieczeniem społecznym rolników w pełnym zakresie od dnia 22 kwietnia 1999 r. W dniu 28 września 2004 r. wnioskodawczyni złożyła w organie rentowym zaświadczenie z dnia 8 września 2004 r., wydane przez Naczelnika Drugiego Urzędu Skarbowego w . z którego wynika, że w 2004 roku podlegała ona opodatkowaniu z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej na zasadach ogólnych oraz że w roku 2003 należny podatek wynikający z opodatkowania na zasadach ogólnych wyniósł 1.552,40 zł. Decyzją z dnia 7 października 2004 r. Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Rolników stwierdziła ustanie ubezpieczenia społecznego rolników wnioskodawczyni w zakresie ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego oraz emerytalno-rentowego od dnia 1 października 2004 r. W uzasadnieniu tej decyzji powołano art. 5 ust. 2 ustawy z dnia 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz zmianie niektórych ustaw (Dz. U. Nr 91, poz. 873, powoływanej dalej jako ustawa zmieniająca z dnia 2 kwietnia 2004 r.), podnosząc, że zgodnie z jego treścią i wobec okoliczności rozliczania się z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej na zasadach ogólnych, wnioskodawczyni nie spełnia warunków podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników.

Odwołanie od tej decyzji wnieśli T. S. - rolnik obowiązany do opłacania składek i H. S., podnosząc, że wyłączenie z ubezpieczenia jest niezgodne z Konstytucją, ponieważ różnicuje podmioty gospodarcze w zależności od formy opodatkowania, a ponadto przepisów podatkowych nie można zmieniać w ciągu trwania roku podatkowego. Wyłączenie takie nie było uzasadnione z uwagi na kwotę podatku uiszczonego w 2003 r., nie przekraczającą kwoty 2.528 zł. Dodatkowo odwołujący zarzucili, że wyłączenie z

ubezpieczenia uniemożliwi wnioskodawczynie ubieganie się w przyszłości o rentę strukturalną.

Sąd Okręgowy uznał, że wbrew twierdzeniom wnioskodawców zaskarżona decyzja jest zgodna z art. 5 ust. 2 ustawy. Z jego brzmienia wynika, iż rolnik lub domownik zostaje wyłączony z ubezpieczenia z końcem trzeciego kwartału 2004 r., jeżeli prowadzona przez niego działalność gospodarcza jest opodatkowana na zasadach innych niż określone w przepisach o zryczałtowanym podatku dochodowym lub należny podatek za rok ubiegły przekroczył kwotę 2.528 zł. Użyta w tym przepisie konstrukcja sprawia, że wyłączeniu z ubezpieczenia społecznego rolników podlega rolnik lub domownik, który prowadzi działalność gospodarczą opodatkowaną na zasadach ogólnych, jak również rolnik lub domownik, którego należny podatek za 2003 r. przekroczył 2.528 zł. Łącznik „lub” sprawia, iż przesłanki te nie muszą być spełnione łącznie, ale wystarczające jest spełnienie jednej z nich.

Sąd Apelacyjny nie stwierdził zarzucanego przez wnioskodawców w apelacji naruszenia przepisów Konstytucji oraz błędnej interpretacji łącznika „lub”, uznając zastosowanie art. 5 ust. 2 ustawy zmieniającej za prawidłowe, a jego interpretację za prawidłową. Istotą rozpoznawanej sprawy było ustalenie, czy wnioskodawczynie jako osoba podlegająca ubezpieczeniu społecznemu rolników i jednocześnie prowadząca pozarolniczą działalność gospodarczą podlega nadal temu ubezpieczeniu po wejściu w życie zmiany przepisów dotyczących zasad wyboru rodzaju ubezpieczenia. Ustawa zmieniająca z dnia 2 kwietnia 2004 r. zmieniła treść art. 5 a ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 1998 r., Nr 7, poz. 25, powoływanej dalej jako ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników), zawężając krąg osób uprawnionych do wyboru rolniczego ubezpieczenia społecznego do tych rolników lub domowników, którzy prowadzą pozarolniczą działalność gospodarczą opodatkowaną zgodnie z przepisami o zryczałtowanym podatku dochodowym. Przepis ten był stosowany zarówno wobec osób, które rozpocząły prowadzenie działalności, jak i wobec tych, które tę działalność prowadziły w dniu wejścia w życie tej zmiany. Zgodnie z ust. 3 i 4 zmienionego przepisu art. 5 a, jeżeli z dokumentów przedstawionych przez rolnika wynika, że nie są spełnione warunki dalszego podlegania ubezpieczeniu

społecznemu, ubezpieczenie to ustaje z końcem kwartału. Przy ocenie warunków dalszego podlegania ubezpieczeniu rolników zasadnicze znaczenie miała kwestia rodzaju opodatkowania, wybór ubezpieczenia ustawodawca pozostawiał bowiem wyłącznie osobom, których pozarolnicza działalność była opodatkowana podatkiem zryczałtowanym. Osoby, które opodatkowały dochody według innych zasad przewidzianych w ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych zostały wyłączone z ubezpieczenia społecznego rolników bez względu na wysokość przychodu i wysokość należnego podatku. Sąd Apelacyjny podkreślił, że sporny przepis nie dotyczy różnicowania podmiotów gospodarczych i nie wprowadza rozróżnienia co do rodzaju działalności prowadzonej przez te podmioty. Ma on zastosowanie wyłącznie w sferze ustalania podlegania ubezpieczeniu społecznemu przez rolników, którzy jednocześnie podejmują inną działalność gospodarczą i z mocy prawa spełniają również warunki do objęcia ubezpieczeniem społecznym przewidzianym w ustawie z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. Nr 137, poz. 887 ze zm.). Sąd drugiej instancji uznał zarzut naruszenia przepisów o swobodzie działalności gospodarczej za całkowicie bezzasadny, ponieważ ustawa ta nie ma zastosowania w rozpoznawanej sprawie.

W skardze kasacyjnej wnioskodawcy jako jej podstawę wskazali „zastosowanie przepisu art. 5a ustawy z dnia 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 91 poz. 873), oraz wykładni tego przepisu prowadzącej do uznania, że jest on zgodny z przepisami Konstytucji, mimo jednoznacznego uzależnienia prawa do ubezpieczenia w KRUS od formy opodatkowania, co narusza swobodę działalności gospodarczej.” Jako okoliczność uzasadniającą przyjęcie skargi do rozpoznania skarżący wskazali na istnienie potrzeby „wykładni przepisów prawnych i wyjaśnienie zagadnienia prawnego dotyczącego możliwości stosowania przepisów prawa sprzecznych z Konstytucją”. Skarżący podnieśli, że zarówno przed Sądem pierwszej, jak i Sądem drugiej instancji powoływali się na naruszenie Konstytucji, jednakże Sąd Okręgowy nie odniósł się do tego zarzutu, zaś Sąd Apelacyjny skwitował ten zarzut stwierdzeniem, że nie zostały naruszone przepisy Konstytucji. Zdaniem skarżących, „wynika z tego, że Sąd II instancji rozważał zarzut skarżących - pozostaje jednak zagadnienie możliwości odmowy stosowania przepisów, których ocena, że są sprzeczne z Konstytucją, wynika

jedynie z analizy sądu orzekającego.” Skarżący podnieśli także, że stosowanie przepisu art. 5a w brzmieniu wynikającym z ustawy zmieniającej, wyklucza ich z Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego jedynie z powodu formy opodatkowania prowadzonej dodatkowo działalności gospodarczej. „Przepis ten wprowadził również, jak gdyby 'obowiązek' zmiany formy opodatkowania w trakcie roku podatkowego”. Tym samym, zdaniem skarżących, wprowadzone zostały przepisy naruszające swobodę działalności gospodarczej oraz zakaz zmian w trakcie roku podatkowego, które dyskryminują część grupy zawodowej. Przy uwzględnieniu zmian wprowadzonych ustawą z dnia 1 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 150, poz. 1248) zarzut, że kwestionowane przepisy mogą podważać zaufanie do stanowionego prawa jest uzasadniony. Skarżący wniesli o uchylenie zaskarżonego orzeczenia w całości i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji celem ponownego rozpoznania apelacji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest uzasadniona, ponieważ Sąd Apelacyjny, wyrokując w dniu 12 grudnia 2005 r., nie rozważył stanu prawnego obowiązującego w dacie orzekania, a w szczególności nie rozważył apelacji ubezpieczonych na gruncie ustawy z dnia 1 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 150, poz. 1248), która w art. 2 zmieniła treść art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, a w art. 3 – w ustawie zmieniającej z dnia 2 kwietnia 2004 r. dodała art. 5a, przewidujący, że rolnikowi lub domownikowi, prowadzącym pozarolniczą działalność gospodarczą lub współpracującym przy prowadzeniu tej działalności, którzy na podstawie art. 5a zostali wyłączeni z ubezpieczenia z dniem 1 października 2004 r., z uwagi na formę opodatkowania pozarolniczej działalności gospodarczej (ust.1), albo jeżeli ustanie ubezpieczenia było spowodowane formą opodatkowania pozarolniczej działalności gospodarczej (ust. 2) przywraca się prawo do podlegania temu ubezpieczeniu, jeżeli należny podatek dochodowy od pozarolniczej działalności gospodarczej za 2004 r. nie przekroczył kwoty 2.526 zł. Wprawdzie regulacje te odnosiły się do kwoty należnego podatku z pozarolniczej działalności gospodarczej za 2004 r., to nie można pominąć okoliczności, że Trybunał Konstytucyjny w dwóch wyrokach: z dnia 13 marca 2006 r., P 8/05 (OTK ZU nr 3/A/2006, poz. 28) i z dnia 18 lipca 2006

r., P 6/05 (Dz. U. z 2006 r. Nr 134, poz. 947) orzekł, że art. 5a ust. 6 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 3 ustawy z 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz o zmianie niektórych innych ustaw, w zakresie, w jakim w 2004 r. z dniem 1 października 2004 r. wyłączył, ze względu na formę opodatkowania i wysokość należnego za 2003 r. podatku, z obowiązkowego ubezpieczenia społecznego rolników lub domowników prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą, jest niezgodny z art. 2 i 32 Konstytucji. Ze względu na fakt, że art. 5a w treści poddanej kontroli konstytucyjności już nie obowiązywał, bo był zmieniony przez art. 2 ustawy z dnia 1 lipca 2005 r., to zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego - formalne uchylenie lub zmiana przepisu nie zawsze oznacza utratę mocy obowiązującej wyrażonych w nim norm prawnych, a za przepis zachowujący moc obowiązującą należy uznawać także taki, który wprawdzie został formalnie derogowany, ale nadal ma zastosowanie do ustalania skutków prawnych zdarzeń zaistniałych w czasie, w którym ten przepis obowiązywał. W rozpoznawanych sprawach sytuacja taka nie zaistniała.

Trybunał Konstytucyjny zwrócił bowiem uwagę na zasadniczą zbieżność treści normatywnej przepisów: art. 5 ustawy nowelizującej z 2 kwietnia 2004 r. będącego przedmiotem badania konstytucyjności w sprawie P 8/05 oraz art. 5a ust. 1, 2 i 6 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników w brzmieniu nadanym art. 1 pkt 3 ustawy nowelizującej z 2 kwietnia 2004 r., poddanego kontroli konstytucyjności w sprawie P 6/05. Obydwie sprawy odnosiły się do pytań prawnych sądów w przedmiocie treści normatywnej regulacji, zawartych w dwu odrębnych jednostkach systematycznych (art. 1 pkt 3 oraz art. 5 ustawy nowelizującej z 2 kwietnia 2004 r.), ale dotyczyły tej samej materii prawnej „oceny skutków zmiany ustawy zmieniającej warunki dostępu do ubezpieczenia społecznego rolników w trakcie roku podatkowego 2004 i bez odpowiedniego okresu dostosowawczego w stosunku do osób objętych uprzednio tym ubezpieczeniem, do których nowe warunki się odnosiły i których sytuację prawną zmieniały”.

Celem nowelizacji dokonanej ustawą z 2 kwietnia 2004 r. była racjonalizacja zasad podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników i dążenie do uszczelnienia tego systemu przez ograniczenie dostępności do niego osób, dla których

działalność rolnicza i praca w gospodarstwie rolnym nie stanowi jedyne, czy głównego źródła utrzymania. W związku z tym rolnikom prowadzącym równolegle działalność rolniczą i gospodarczą ograniczono możliwości wyboru pomiędzy ubezpieczeniem w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych i w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. W tym zakresie Trybunał uznał, że władza publiczna, partycypująca (z uwagi na wymiar składki) w przeważającej mierze w kosztach preferencyjnego systemu ubezpieczeń rolniczych, ma prawo określać i zmieniać warunki uczestnictwa w tym systemie, a postulat, by ubezpieczenie obejmowało tylko tych rolników, dla których praca w gospodarstwie stanowi zasadnicze źródło utrzymania, nie może być, zdaniem Trybunału, kwestionowany na gruncie zasad konstytucyjnych, także co do ustanowienia czasowych ograniczeń ubiegania się przez obywateli o pewne uprawnienia, ograniczenia takie co do zasady mieszczą się bowiem w zakresie swobody przysługującej ustawodawcy.

Równocześnie Trybunał uznał, że przy jednodniowej *vacatio legis* ustawy oraz braku precyzyjnej regulacji przejściowej dotyczącej art. 5a ust. 6 ustawy, określającej sytuację podmiotów ubezpieczonych w 2004 r. i objętych tym przepisem w okresie przejściowym do końca roku podatkowego 2004, przepis ten został wprowadzony z naruszeniem zasady zaufania do państwa (art. 2 Konstytucji RP) w zakresie, w jakim z dniem 1 października 2004 r. radykalnie i nagle wyłączył z obowiązkowego rolniczego ubezpieczenia społecznego rolników lub domowników prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą ze względu na formę opodatkowania tej działalności lub wysokość należnego podatku.

Uznanie przez Trybunał Konstytucyjny niekonstytucyjności radykalnego i nagłego wyłączenia od 1 października 2004 r. z rolniczego ubezpieczenia społecznego rolników prowadzących działalność gospodarczą, jedynie z uwagi na formę opodatkowania, które jest adekwatne do aktualnie obowiązujących regulacji prawnych, wykluczających dyferencjację podlegania różnym tytułom ubezpieczenia społecznego jedynie ze względu na formę opodatkowania pozarolniczej działalności, doprowadziło do uwzględnienia skargi kasacyjnej. Wymaga to ponownej oceny rolniczego tytułu ubezpieczenia H. S., która została wyłączona z rolniczego ubezpieczenia społecznego od 1 października 2004 r. wyłącznie ze względu na formę opodatkowania prowadzonej pozarolniczej działalności, z której

w 2003 r. odprowadziła podatek w wysokości 1.552,40 zł, a prawo podlegania rolniczemu tytułowi ubezpieczenia społecznego przywrócono jej dopiero od 1 października 2005 r. Tymczasem należy eliminować z orzekania uznany za niekonstytucyjny przepis prawa ubezpieczeń społecznych, który naruszył sferę istotnych uprawnień ubezpieczonego i z tej przyczyny nie mógł być podstawą prawną prawidłowego i sprawiedliwego osądzenia przedmiotowej sprawy. W konsekwencji Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.